

SỬ DỤNG TÁC PHẨM VĂN HỌC DÂN GIAN TRONG GIÁO DỤC NĂNG LỰC CẢM XÚC - XÃ HỘI CHO TRẺ MẦM NON

Trần Thị Nhung[†],
Nguyễn Thị Minh Thu

Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên
+ Tác giả liên hệ • Email: nhungtt@tnue.edu.vn

Article history

Received: 05/9/2023

Accepted: 25/9/2023

Published: 20/12/2023

Keywords

Social-emotional
competence, education, Folk
literature, preschool children,
using literary works

ABSTRACT

Social-emotional competence education has been widely researched in many countries around the world and has received growing attention in Vietnam, especially in recent years. Social-emotional competence education for preschool children is considered the foundation, playing an important role in the process of enhancing children's confidence and developing their communication and social interaction competencies. This article analyzes the advantages of folk literature in developing social-emotional competencies, outlines principles and proposes measures to use folk literature in educating social-emotional competence for preschool children. The results of this research help preschool teachers effectively use folk literature in developing children's social-emotional competence in preschools.

1. Mở đầu

Năng lực cảm xúc - xã hội (CX-XH) được hiểu là “*quá trình mà qua đó trẻ em và người lớn tiếp thu và áp dụng hiệu quả kiến thức, thái độ và kỹ năng cần thiết để hiểu và quản lý cảm xúc, đặt ra và đạt được các mục tiêu tích cực, cảm nhận và thể hiện sự đồng cảm với người khác, thiết lập và duy trì các mối quan hệ tích cực và đưa ra các quyết định có trách nhiệm*” (Cefai et al., 2018, tr 39).

Giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non là quá trình tác động sư phạm có mục đích, có kế hoạch của nhà giáo dục đến trẻ nhằm giúp trẻ tiếp thu và áp dụng một cách hiệu quả các kiến thức, kỹ năng và thái độ cần thiết để hiểu và quản lý cảm xúc bản thân, đặt ra và đạt được các mục tiêu tích cực, cảm nhận và thể hiện sự đồng cảm với người khác, thiết lập và duy trì các mối quan hệ tích cực và đưa ra quyết định có trách nhiệm. Theo CASEL, giáo dục năng lực CX-XH gồm các thành phần chính: (1) Tự nhận thức - khả năng nhận biết cảm xúc, suy nghĩ của một người và ảnh hưởng của chúng đối với hành vi; (2) Tự chủ - khả năng điều chỉnh cảm xúc, suy nghĩ và ảnh hưởng của chúng đối với hành vi; (3) Nhận thức xã hội - khả năng chấp nhận quan điểm của người khác và đồng cảm với con người từ các nền văn hoá khác nhau, hiểu các chuẩn mực xã hội và đạo đức của hành vi đó; (4) Kỹ năng giao tiếp - khả năng thiết lập và duy trì các mối quan hệ lành mạnh và bổ ích; (5) Ra quyết định có trách nhiệm - khả năng đưa ra những lựa chọn mang tính xây dựng và tôn trọng hành vi cá nhân và tương tác xã hội dựa trên các tiêu chuẩn đạo đức, mối quan tâm về an toàn, chuẩn mực xã hội, dựa trên sức khỏe của bản thân và người khác (Weissberg et al., 2015).

Trên thế giới, các nhà nghiên cứu đã chứng minh giáo dục năng lực CX-XH có tầm quan trọng sống còn với trẻ mầm non (Cichetti et al., 1991; Havighurst et al., 2004; Trentacosta et al., 2006). Sự phát triển các kỹ năng CX-XH có nhiều tác động khác nhau trong những năm tiếp theo đối với sự thích nghi của trẻ với trường học, các mối quan hệ bạn bè và sự thành công trong học tập. Trẻ có năng lực CX-XH ở trường mầm non có khả năng đạt được thành công trong các lĩnh vực học tập và xã hội trong tương lai (Landry & Smith, 2010; Odom et al., 2008; Rose-Krasnor & Denham, 2009). Ngược lại, việc thiếu năng lực CX-XH có ảnh hưởng đến các vấn đề hành vi thường gặp phải trong giai đoạn đầu và giữa thời thơ ấu (Cichetti et al., 1991; Denham, 1998).

Ở Việt Nam, các nhà nghiên cứu cũng khẳng định tầm quan trọng của giáo dục năng lực CX-XH với trẻ mầm non. Lê Thu Hương và Trần Thị Ngọc Trâm (2021) cho rằng: “*Sự phát triển tình cảm và kỹ năng xã hội là tiền đề quan trọng cho việc học và phát triển toàn diện của trẻ*” (tr 136). Tác phẩm văn học nói chung, văn học dân gian nói riêng là một trong những phương tiện được sử dụng phổ biến và góp phần đáng kể trong việc giáo dục trẻ mầm non. Điều này được khẳng định trong một số nghiên cứu của các tác giả: Stavrou (2015), Gaybullaevich (2020), Ergashevich (2021), Trương Thị Thùy Anh và Phạm Thị Hoài Thu (2018), Trương Thị Thùy Anh và Ngô Mạnh Dũng (2019), Trần Thị Phượng (2019), Lê Thị Bấp (2023), Nguyễn Thị Hải (2023).

Bài báo này nhằm mục đích phân tích ưu thế của tác phẩm văn học dân gian trong việc giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non; nêu ra một số nguyên tắc và đề xuất biện pháp sử dụng tác phẩm văn học dân gian nhằm nâng cao hiệu quả giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non.

2. Kết quả nghiên cứu

2.1. Mục tiêu, nội dung, phương pháp giáo dục năng lực cảm xúc - xã hội cho trẻ mầm non

Chương trình giáo dục mầm non do Bộ GD-ĐT ban hành xác định rõ mục tiêu chung của Giáo dục mẫu giáo là nhằm giúp trẻ em từ 3-6 tuổi phát triển hài hòa về các mặt thể chất, nhận thức, ngôn ngữ, tình cảm, kỹ năng xã hội và thẩm mỹ, chuẩn bị cho trẻ vào học ở tiểu học. Trong đó, mục tiêu phát triển tình cảm và kỹ năng xã hội là giúp trẻ: Có ý thức về bản thân; Có khả năng nhận biết và thể hiện tình cảm với con người, sự vật, hiện tượng xung quanh; Có một số phẩm chất cá nhân: mạnh dạn, tự tin, tự lực; Có một số kỹ năng sống: tôn trọng, hợp tác, thân thiện, quan tâm, chia sẻ; Thực hiện một số quy tắc, quy định trong sinh hoạt ở gia đình, trường lớp mầm non, cộng đồng gần gũi (Bộ GD-ĐT, 2021). Như vậy, mục tiêu của Chương trình giáo dục mầm non về giáo dục tình cảm - kỹ năng xã hội cho trẻ mầm non ở Việt Nam có tiếp cận các tiêu chuẩn về giáo dục năng lực CX-XH trên thế giới và phù hợp với mục tiêu của từng độ tuổi.

Căn cứ các thành tố chính của năng lực CX-XH mà CASEL đưa ra và nội dung giáo dục tình cảm, kỹ năng xã hội trong Chương trình giáo dục mầm non hiện hành, có thể khái quát một số nội dung giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non như sau:

Thứ nhất, trẻ nhận biết, gọi tên đúng cảm xúc của bản thân mình và cảm xúc của người xung quanh; thể hiện cảm xúc của mình và những người xung quanh qua lời nói, cử chỉ, điệu bộ; quan tâm đến di tích lịch sử, cảnh đẹp, lễ hội của quê hương, đất nước.

Thứ hai, trẻ hiểu và thấu cảm được các loại cảm xúc (buồn, vui, yêu thương, tức giận, ganh tị, sợ hãi, xấu hổ), đồng thời biết nguyên nhân và hậu quả các loại cảm xúc ấy.

Thứ ba, trẻ biết diễn tả và đáp lại các cảm xúc của người khác. Qua đó, trẻ biết lắng nghe, thông cảm, đồng cảm, chia sẻ với người khác và coi trọng bản thân.

Để giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non, GV có thể sử dụng linh hoạt các nhóm phương pháp, trong đó, nhóm phương pháp dùng lời nói, nhóm phương pháp giáo dục bằng tình cảm và khích lệ, nhóm phương pháp thực hành trải nghiệm có ưu thế trong việc sử dụng tác phẩm văn học dân gian nhằm giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non.

2.2. Ưu thế của văn học dân gian trong việc giáo dục năng lực cảm xúc - xã hội cho trẻ mầm non

- *Văn học dân gian giáo dục trẻ có ý thức về bản thân, tự tin, tự lực*

Bằng cách xây dựng các hình tượng, nhân vật, tác phẩm văn học dân gian cung cấp cho người đọc một thế giới đời sống vô cùng phong phú. Nhân vật trong văn học dân gian thường đa dạng về tầng lớp, giai cấp, địa vị xã hội, tính cách, hoàn cảnh sống. Những nhân vật này cũng trải qua nhiều tình huống và cảm xúc khác nhau: vui mừng, yêu thương, ngạc nhiên, buồn bã, sợ hãi, giận dữ, ham muốn, ghét bỏ... Khi nghe và đàm thoại về các nhân vật và các tình huống khác nhau mà các nhân vật trải qua, trẻ được mở rộng vốn từ vựng về cảm xúc, trẻ có thể nhận biết cảm xúc của nhân vật, từ đó gọi tên cảm xúc của các nhân vật và liên hệ với chính bản thân mình. Nhờ vậy mà trẻ có được ý thức về cảm xúc của bản thân, tự tin nói ra cảm xúc với GV và tự chủ, tự lực hơn trong việc thể hiện cảm xúc.

- *Văn học dân gian giáo dục trẻ nhận biết cảm xúc của người khác và bày tỏ cảm xúc, tình cảm phù hợp với con người, sự vật, hiện tượng xung quanh*

Trong văn học dân gian, các nhân vật thường thể hiện nhiều cảm xúc khác nhau. Trong quá trình nghe kể chuyện, trẻ theo dõi hành động, lời nói và suy nghĩ của nhân vật trong các câu chuyện, từ đó trẻ nhận ra sự đa dạng và phức tạp của cảm xúc con người. Quá trình làm quen với tác phẩm văn học dân gian giúp trẻ hiểu rõ hơn về sự phức tạp của cảm xúc và học cách đặt câu hỏi để hiểu về cảm xúc của người khác, trẻ cũng được học cách đặt mình vào vị trí của người khác, từ đó có sự đồng cảm. Điều này phần nào giúp trẻ xây dựng mối quan hệ với người xung quanh tốt hơn. Ví dụ, khi nghe truyện *Sự tích quả dưa hấu*, trẻ nhận ra được những cảm xúc của con người qua các nhân vật và tình huống như: nhà vua *yêu mến* Mai An Tiêm vì chàng chăm chỉ, tháo vát, khéo tay; Mai An Tiêm *vui vẻ* nói trong bữa tiệc thiết khách; nhà vua *giận dữ* khi nghe vị quan trong triều tâu chuyện Mai An Tiêm nói trong bữa tiệc; viên quan trong triều *ghen ghét* vì Mai An Tiêm được nhà vua *sủng ái*; vợ chồng Mai An Tiêm *mừng rỡ* khi nhà vua cho thuyền ra đón vợ chồng chàng về... Khi nghe truyện *Hai anh em*, trẻ nhận ra được cảm xúc của nhân vật như

ngạc nhiên, xấu hổ, hạnh phúc, sung sướng. Không chỉ qua tác phẩm truyện mà qua những bài ca dao trữ tình, hát ru, đồng dao, trẻ cũng được học để nhận ra được tình cảm, cảm xúc của người khác như: lo lắng, hạnh phúc, tự hào, yêu thương...

- *Văn học dân gian giáo dục trẻ quan tâm đến di tích lịch sử, cảnh đẹp, lễ hội của quê hương*

Văn học dân gian có nhiều tác phẩm nói về di tích lịch sử, cảnh đẹp, lễ hội của quê hương đất nước rất phù hợp với trẻ mầm non như truyện *Sự tích Hồ Gươm, Thánh Gióng, Vua Hùng trồng kê tra lúa, Chử Đồng Tử* hoặc các bài ca dao “*Hồ Gươm in bóng Tháp Rùa/Ánh đèn soi tỏ mái chùa Ngọc Sơn*”, “*Ai về Phú Thọ cùng ta/Vui ngày giỗ Tổ tháng ba mừng mười*”... Các tác phẩm văn học dân gian này có thể giúp trẻ biết về một số sự kiện, nhân vật lịch sử, văn hóa, cảnh đẹp và lễ hội của địa phương. Đồng thời, GV có thể tổ chức các hoạt động thực tế như tham quan di tích lịch sử hoặc tham gia các lễ hội dân gian liên quan đến tác phẩm văn học dân gian được giới thiệu ở trường. Việc trải nghiệm trực tiếp này giúp trẻ kết nối sâu sắc với quê hương đất nước, vun bồi tình yêu, niềm tự hào và khơi gợi trí tò mò, niềm yêu thích khám phá ở trẻ.

- *Văn học dân gian là kho ngữ liệu phong phú chứa đựng những lời khuyên về hành vi và quy tắc ứng xử với gia đình, cộng đồng và thiên nhiên*

Mỗi thể loại của văn học dân gian đều có đặc trưng và ưu thế riêng trong việc lưu giữ những giá trị văn hoá dân tộc, gửi gắm trong đó là những lời khuyên của tác giả dân gian: Thần thoại giúp trẻ phát triển tưởng tượng và nhận thức về các hiện tượng tự nhiên, về công cuộc chinh phục tự nhiên thuở sơ khai; Truyền thuyết giúp trẻ nhận thức về lịch sử và có ý thức cộng đồng, niềm tự hào dân tộc; Truyện cổ tích, truyện cười, truyện ngụ ngôn, ca dao, tục ngữ, câu đố giúp trẻ có mở rộng thế giới quan và nhân sinh quan... Qua những tác phẩm văn học, tác giả dân gian đưa ra lời khuyên về cách ứng xử trong quan hệ gia đình, với con người trong xã hội, với thiên nhiên như: lòng hiếu thảo, hoà thuận, trách nhiệm; nhân ái, đoàn kết; tôn trọng, biết ơn, bảo vệ thiên nhiên... Đó cũng chính là những quy tắc ứng xử tốt đẹp cần hình thành cho trẻ ngay từ những năm đầu đời.

2.3. Một số nguyên tắc trong lựa chọn và sử dụng tác phẩm văn học dân gian nhằm giáo dục năng lực cảm xúc - xã hội cho trẻ mầm non

Tác phẩm văn học dân gian có thể giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non một cách tự nhiên và thú vị. Tuy nhiên, trong quá trình sử dụng, GV cần quán triệt các nguyên tắc: lấy trẻ làm trung tâm, giáo dục cá biệt hoá, đảm bảo tính hệ thống và liên tục, giáo dục theo hướng tích hợp.

Thứ nhất, khi lựa chọn tác phẩm, GV phải lựa chọn tác phẩm phù hợp với độ tuổi của trẻ mầm non. Những tác phẩm được lựa chọn nên dễ hiểu, có ngôn ngữ trong sáng, hình ảnh gần gũi với trẻ, có những tình huống mà trẻ thường gặp phải để trẻ có thể dễ dàng hiểu và kết nối với tình huống trong tác phẩm. Với tác phẩm truyện, mỗi tác phẩm được lựa chọn cần có cốt truyện đơn giản, có nhân vật và tình huống mà trẻ có thể đồng cảm như nhân vật trẻ em, nhân vật loài vật, nhân vật người già, nhân vật người anh hùng... Ngoài ra đó cũng phải là những tác phẩm có bài học về cảm xúc rõ ràng để trẻ có thể gọi tên được cảm xúc của nhân vật, thấy được rõ những hành vi, ứng xử đúng đắn của nhân vật.

Thứ hai, trong quá trình sử dụng tác phẩm văn học dân gian, GV cần tạo cơ hội cho trẻ được thảo luận và chia sẻ, được tự tin thể hiện ý kiến cá nhân về câu chuyện sau khi đã nghe. Để thực hiện được điều này, GV nên sử dụng nhiều mức độ câu hỏi để khơi gợi trẻ thể hiện cảm xúc của bản thân, giúp trẻ đưa ra cách hiểu về những tình huống và nhân vật trong tác phẩm.

Thứ ba, khi sử dụng tác phẩm văn học dân gian, GV cần biết gây hứng thú cho trẻ bằng cách tạo môi trường giáo dục đa dạng và sử dụng tích hợp trong nhiều hoạt động, bằng nhiều hình thức khác nhau. Môi trường giáo dục cần thoải mái và hấp dẫn qua cử chỉ, hành động, lời nói của GV cùng với tranh ảnh, đồ chơi và phương tiện hỗ trợ để việc học trở nên thú vị và luôn có tương tác hai chiều. GV có thể tích hợp sử dụng tác phẩm văn học dân gian làm cơ sở cho trò chơi hoặc hoạt động sáng tạo.

Thứ tư, GV cần kết nối tri thức trong các hoạt động sử dụng tác phẩm văn học dân gian với cuộc sống hàng ngày bởi văn học dân gian không chỉ là văn học mà còn là văn hoá. GV có thể giúp trẻ kết nối những gì trẻ học từ tác phẩm với cuộc sống hằng ngày và với văn hóa và truyền thống của địa phương, của dân tộc. Do đó, GV có thể chọn các tác phẩm văn học dân gian địa phương để giúp trẻ hiểu rõ hơn về nguồn gốc và bản sắc của chính mình.

Thứ năm, khi sử dụng tác phẩm văn học dân gian để giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non, GV cần liên tục quan sát và điều chỉnh phương pháp giáo dục, đảm bảo mục tiêu giáo dục đã đề ra, phù hợp với thực tiễn và cá nhân trẻ.

2.4. Một số biện pháp sử dụng tác phẩm văn học dân gian nhằm giáo dục năng lực cảm xúc - xã hội cho trẻ mầm non

Để có cơ sở đề xuất biện pháp sử dụng tác phẩm văn học dân gian trong giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non, chúng tôi đã tiến hành khảo sát 37 GV đang chăm sóc giáo dục trẻ tại các trường mầm non trên địa bàn TP. Thái Nguyên, tỉnh Thái Nguyên. Thời gian thực hiện khảo sát là từ ngày 15/7/2023 đến 20/8/2023. Kết quả khảo sát như sau: có 97,3% GV được khảo sát cho rằng việc sử dụng tác phẩm văn học dân gian trong giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non là quan trọng; có 94,6% GV thường xuyên sử dụng tác phẩm văn học dân gian trong giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non; có 81,1% GV đã sử dụng kết hợp các biện pháp: đọc và kể diễn cảm tác phẩm văn học dân gian, xây dựng hệ thống câu hỏi đàm thoại, tổ chức cho trẻ kể chuyện theo tranh và đóng kịch khi sử dụng tác phẩm văn học dân gian trong giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non. Tuy nhiên, vẫn còn một tỉ lệ nhất định GV chỉ sử dụng một trong số các biện pháp đó mà chưa dùng các biện pháp khác (18,9%). Qua phần trả lời các câu hỏi khảo sát mở và phỏng vấn sâu với GV, chúng tôi nhận thấy việc sử dụng các biện pháp này còn có những hạn chế nhất định: GV chưa hiểu rõ mục đích, cách thực hiện biện pháp, chưa biết cách khai thác ngữ liệu để đạt mục tiêu giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non. Do đó, đây là cơ sở để chúng tôi đề xuất một số biện pháp sau:

- *Biện pháp 1: Giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non thông qua đọc và kể diễn cảm tác phẩm văn học dân gian*

* *Mục tiêu của biện pháp:* GV mầm non là “cầu nối” quan trọng giữa tác phẩm và trẻ. GV đọc và kể diễn cảm tác phẩm văn học dân gian giúp cụ thể hoá, trực quan hoá những tâm trạng, suy nghĩ tình cảm của nhân vật trong tác phẩm, đồng thời cũng gây hứng thú cho trẻ, giúp trẻ được cảm nhận trực tiếp những biểu hiện của tâm tư, tình cảm, tâm trạng, cảm xúc của con người qua tác phẩm.

* *Cách thực hiện biện pháp:* Để sử dụng đọc kể diễn cảm có hiệu quả trong giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non, trước hết GV cần thông hiểu giá trị của tác phẩm, nắm vững được các xung đột trong tác phẩm, trạng thái cảm xúc của nhân vật, đánh giá được các hành vi của nhân vật... để từ đó xác định giọng điệu cơ bản của tác phẩm, giọng điệu của từng nhân vật trong từng tình huống truyện.

Trong quá trình đọc và kể diễn cảm, GV cần sử dụng hợp lí giọng điệu và kết hợp hài hoà yếu tố ngôn ngữ với yếu tố phi ngôn ngữ. GV có thể kết hợp tư thế, cử chỉ, điệu bộ để cụ thể hoá, trực quan hoá các trạng thái tâm lí phức tạp của nhân vật: Nếu nhân vật đang hạnh phúc, GV có thể mỉm cười; nếu nhân vật đang buồn rầu, GV có thể biểu đạt khuôn mặt và ánh mắt buồn; nếu nhân vật ngạc nhiên, GV có thể biểu đạt bằng vẻ lông mày hướng lên trên, mắt mở to... Ngoài ra, GV cũng sử dụng cử chỉ chân tay và động tác để làm nổi bật các sự kiện quan trọng trong câu chuyện hoặc để minh họa cảm xúc của các nhân vật. Việc GV quan tâm, luyện tập và thực hiện được sự kết hợp giữa yếu tố ngôn ngữ và phi ngôn ngữ góp phần quan trọng trong việc giúp trẻ nhận diện biểu hiện các loại cảm xúc của con người.

Khi đọc kể diễn cảm, GV nên nhìn vào mắt của trẻ và tạo kết nối mắt khi kể chuyện. Điều này cũng góp phần giúp trẻ cảm nhận sự tham gia và tương tác của của GV với trẻ trong quá trình kể chuyện. Ví dụ: Khi kể chuyện *Tích Chu*, chi tiết Tích Chu chạy theo chú chim (mà bà cậu hoá thành), GV cần thể hiện tâm trạng sợ hãi, hối hận của Tích Chu bằng âm điệu (hốt hoảng, lo âu); biểu hiện khuôn mặt (mắt mở to, mặt tái đi); cử chỉ của chân và tay (vội vàng với về phía trước); lời thoại da diết và quyết tâm: “- Bà ơi! Bà trở về với cháu đi. Cháu sẽ lấy nước cho bà. Cháu sẽ giúp đỡ bà. Cháu sẽ không làm cho bà buồn nữa!”. Trong khi đó, giọng của bà thì yếu ớt, kết hợp biểu hiện khuôn mặt buồn bã, hối tiếc, ánh mắt ẩn chứa nỗi buồn; bàn tay vừa như muốn níu kéo lại vừa như vẫy chào tạm biệt; lời thoại chậm rãi, nhưng rõ ràng: “- Cúc... cu... cu, muộn quá rồi cháu ơi! Bà không trở lại được nữa đâu!”...

- *Biện pháp 2: Xây dựng hệ thống câu hỏi đàm thoại về tác phẩm văn học dân gian nhằm giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non*

* *Mục tiêu của biện pháp:* Giúp trẻ nhận biết, gọi tên, đánh giá các loại cảm xúc khác nhau của nhân vật trong tác phẩm văn học, trẻ có thể liên hệ những cảm xúc của chính bản thân và thể hiện những cảm xúc đó trong một số tình huống cụ thể.

* *Cách thực hiện biện pháp:* GV xác định rõ mục tiêu giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ trong từng tác phẩm văn học dân gian. Trên cơ sở đó, GV xây dựng hệ thống câu hỏi đàm thoại phù hợp: các câu hỏi theo các mức độ nhận thức từ dễ đến khó, kết hợp câu hỏi đóng và câu hỏi mở, phù hợp với tâm - sinh lí lứa tuổi của trẻ. GV có thể thiết kế hệ thống câu hỏi gồm: Câu hỏi về cảm xúc và hành vi (*Nhân vật trong câu chuyện đã cảm thấy như thế nào? Trong tình huống đó, con sẽ cảm thấy ra sao? Nhân vật đã làm gì trong tình huống đó? Tại sao họ làm như vậy? Theo con, nhân vật có cách làm nào khác không? Nếu con ở tình huống đó, con sẽ làm gì? Trong đoạn này/ hình ảnh này, nhân*

vật đang trải qua cảm xúc gì?...); câu hỏi về cách nhân vật giải quyết vấn đề trong các tình huống (*Nhân vật đã học được gì từ tình huống đó? Nếu gặp phải tình huống như vậy, con sẽ làm gì? Có cách nào tốt hơn để giải quyết việc này không?...*); câu hỏi giáo dục trẻ về tư duy tích cực (*Theo con, câu chuyện này dạy chúng ta điều tích cực gì? Con có thấy nhân vật lạc quan trong tình huống này không? Con muốn áp dụng điều tích cực nào vào cuộc sống hằng ngày sau khi nghe câu chuyện này?...*); câu hỏi liên hệ với đời sống thực tiễn của trẻ (*Con muốn chia sẻ điều gì về câu chuyện này? Con đã gặp tình huống như vậy trong cuộc sống hằng ngày của con chưa? Con học được bài học gì từ câu chuyện này?*). Trong quá trình tổ chức hoạt động giáo dục, giáo viên luôn khuyến khích trẻ nói lên ý kiến và suy nghĩ cũng như lắng nghe trẻ một cách chân thành và tôn trọng. Có như vậy trẻ mới có thể học tập và hình thành năng lực CX-XH tốt hơn khi làm quen với tác phẩm văn học dân gian.

- *Biện pháp 3: Giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non thông qua tổ chức cho trẻ kể chuyện theo tranh và đóng kịch tác phẩm văn học dân gian*

* *Mục tiêu của biện pháp:* Giúp trẻ ghi nhớ, hiểu sâu nội dung của tác phẩm, thể hiện các cảm xúc phù hợp với đặc điểm của từng tình huống truyện. Đồng thời giúp trẻ phát triển vốn từ vựng phong phú về cảm xúc. Ngoài ra việc tổ chức cho trẻ kể chuyện theo tranh và đóng kịch tác phẩm văn học dân gian còn giúp kích thích tưởng tượng, sáng tạo, rèn luyện sự tin tự lập của trẻ, tạo điều kiện để trẻ bộc lộ cảm xúc trong những tình huống thực tế.

* *Cách thực hiện biện pháp:* GV có thể cho trẻ kể chuyện theo tranh và đóng kịch tác phẩm văn học dân gian để giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ bằng cách chọn những câu chuyện có yếu tố CX-XH mà GV muốn giáo dục trẻ. Trong quá trình trẻ kể chuyện theo tranh, trẻ sẽ dùng từ vựng cảm xúc để biểu đạt cảm xúc của nhân vật trong câu chuyện. Ngoài ra, GV có thể chia vai, đóng kịch câu chuyện cùng trẻ, tạo điều kiện để tất cả các trẻ có cơ hội tham gia. Ví dụ: khi đóng kịch phỏng theo truyện *Tích Chu, Hai anh em, Ba cô gái...*, trẻ sẽ thể hiện được những cảm xúc và có thái độ phù hợp tương ứng với các nhân vật trong tác phẩm qua vai diễn. Khi hướng dẫn, GV gợi ý và hỗ trợ để trẻ biết kết hợp lời thoại với cảm xúc, hành vi của nhân vật. Trong quá trình trẻ đóng kịch, GV nên quan sát, hỗ trợ trẻ. Cuối hoạt động, GV có thể đàm thoại với trẻ về cảm xúc của trẻ khi trẻ đóng vai nhân vật.

Có thể nói, phụ thuộc vào nội dung giáo dục, chủ đề đang triển khai, mục đích giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ ở từng độ tuổi, GV có thể linh hoạt sử dụng biện pháp tổ chức cho trẻ đóng kịch và kể chuyện theo tranh tác phẩm văn học dân gian giúp trẻ được rèn luyện năng lực CX-XH một cách hấp dẫn và hiệu quả.

3. Kết luận

Qua nghiên cứu có thể khẳng định, giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non có vai trò đặc biệt quan trọng. Tác phẩm văn học dân gian có ưu thế không nhỏ trong giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non. Khi lựa chọn và sử dụng tác phẩm văn học dân gian để giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ, GV cần đảm bảo nguyên tắc lấy trẻ làm trung tâm, giáo dục cá biệt hoá, đảm bảo tính hệ thống và liên tục, giáo dục theo hướng tích hợp. Những nguyên tắc này được cụ thể hoá qua việc lựa chọn tác phẩm phù hợp, tạo môi trường và cơ hội cho trẻ được nhận biết cảm xúc và tự thể hiện cảm xúc; tránh tư duy áp đặt và sự nhàm chán khi tổ chức hoạt động; kết nối tri thức bài học với cuộc sống thực tiễn và luôn luôn quan sát, điều chỉnh cho phù hợp. Để sử dụng tác phẩm văn học dân gian trong giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non hiệu quả hơn, GV cần thực hiện tốt biện pháp đọc kể diễn cảm, biện pháp xây dựng hệ thống câu hỏi đàm thoại, biện pháp tổ chức cho trẻ kể chuyện theo tranh và đóng kịch tác phẩm văn học dân gian. Giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ là một nhiệm vụ trọng tâm cần thực hiện tích hợp và tổ chức chuyên biệt. Nếu GV biết sử dụng đúng cách và linh hoạt tác phẩm văn học dân gian của dân tộc và của từng địa phương, nhiệm vụ giáo dục năng lực CX-XH cho trẻ mầm non sẽ được thực hiện một cách hiệu quả.

Tài liệu tham khảo

- Bộ GD-ĐT (2021). *Chương trình giáo dục mầm non* (ban hành kèm Thông tư số 01/VBHN-BGDĐT ngày 13/4/2021 của Bộ trưởng Bộ GD-ĐT).
- Cefai, C., Bartolo, P. A., Cavioni, V., & Downes, P. (2018). *Strengthening social and emotional education as a core curricular area across the EU: A review of the international evidence*. NESET II report, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Cicchetti, D., Ganiban, J., & Barnett, D. (1991). *Contributions from the study of high-risk populations to understanding the development of emotion regulation*. In J. Garber & K. A. Dodge (Ed.), *The development of emotion regulation and dysregulation* (pp. 15-48). Cambridge: Cambridge University Press.
- Denham, S. (1998). *Emotional development of young children*. New York: Guilford.

- Dương Nguyễn Hà My (2023). *Sử dụng phương pháp đàm thoại nhằm giáo dục trí tuệ cảm xúc cho trẻ 5-6 tuổi trong hoạt động làm quen tác phẩm văn học ở trường mầm non*. Kỷ yếu hội thảo khoa học “Giáo dục trí tuệ cảm xúc cho trẻ mầm non thực trạng và giải pháp”, Trường Cao đẳng Sư phạm Trung ương - Nha Trang, tr 113-119.
- Ergashevich, A. U. (2021). Folklore and Its Role in the Development of Preschool Children. *European Scholar Journal*, 2(3), 164-165.
- Gaybullaevich, N. F. (2020). The role of folklore in the raising of children. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8(12), 181-186.
- Havighurst, S. S., Harley, A., & Prior, M. (2004). Building preschool children's emotional competence: A parenting program. *Early Education & Development*, 15(4), 423-448.
- Landry, S. H., & Smith, K. E. (2010). Early social and cognitive precursors and parental support for self-regulation and executive function: Relations from early childhood into adolescence. In B. W. Sokol, U. Müller, J. I. M. Carpendale, A. R. Young, & G. Iarocci (Eds.), *Self and social regulation: Social interaction and the development of social understanding and executive functions* (pp. 385-418). New York: Oxford University Press.
- Lê Thu Hương, Trần Thị Ngọc Trâm (2021). *Hướng dẫn tổ chức thực hiện chương trình giáo dục mầm non*. NXB Giáo dục Việt Nam.
- Lê Thị Bập (2023). *Một số biện pháp nhằm giáo dục trẻ 5-6 tuổi nhận biết và thể hiện cảm xúc trong hoạt động làm quen tác phẩm văn học ở trường mầm non*. Kỷ yếu hội thảo khoa học “Giáo dục trí tuệ cảm xúc cho trẻ mầm non thực trạng và giải pháp”, Trường Cao đẳng Sư phạm Trung ương - Nha Trang, tr 11-21.
- Nguyễn Thị Hải (2023). *Sử dụng một số phương pháp nhằm giáo dục trẻ 5-6 tuổi nhận biết và thể hiện cảm xúc trong hoạt động làm quen tác phẩm văn học ở trường mầm non*. Kỷ yếu hội thảo khoa học “Giáo dục trí tuệ cảm xúc cho trẻ mầm non thực trạng và giải pháp”, Trường Cao đẳng Sư phạm Trung ương - Nha Trang, tr 30-39.
- Odom, S. L., McConnell, S. R., & Brown, W. H. (2008). Social competence of young children: Conceptualization, assessment, and influences. In W. H. Brown, S. L. Odom, & S. R. McConnell (Eds.), *Social competence of young children: Risk, disability, and intervention* (pp. 3-29). Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing.
- Rose-Krasnor, L., & Denham, S. (2009). Social-emotional competence in early childhood. In K. H. Rubin, W. M. Bukowski, & B. Laursen (Eds.), *Handbook of peer interactions, relationships, and groups* (pp. 162-179). New York: Guilford Press.
- Stavrou, E. P. (2015). Determining the cultural identity of a child through folk literature. *American Journal of Educational Research*, 3(4), 527-534.
- Trentacosta, C. J., Izard, C. J., Carrol, E. M., & Fine, S. E. (2006). Children's emotional competence and attentional competence in early elementary school. *School Psychology Quarterly*, 21(2), 148-170.
- Trương Thị Thùy Anh, Phạm Thị Hoài Thu (2018). Sử dụng tác phẩm văn học dân gian trong một số hoạt động có chủ đích ở trường mầm non. *Tạp chí Giáo dục, số đặc biệt kì 1 tháng 5*, 148-151.
- Trương Thị Thùy Anh, Ngô Mạnh Dũng (2019). Sử dụng tác phẩm văn học trong hoạt động hướng dẫn trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi khám phá khoa học. *Tạp chí Giáo dục, số đặc biệt kì 2 tháng 5*, 132-137.
- Trần Thị Phượng (2019). Sử dụng tác phẩm văn học nhằm phát triển năng lực thẩm mỹ cho trẻ mầm non. *Tạp chí Giáo dục, số đặc biệt tháng 7*, 177-179.
- Weissberg, R., Durlak, J., Domitrovich, C., & Gullotta, T. (2015). Social and Emotional Learning - Past, Present, and Future. In Joseph A. Durlak, Celene E. Domitrovich, Roger P. Weissberg, and Thomas P. Gullotta (Eds), *Handbook of Social and Emotional Learning: Research and Practice* (pp. 3-19). Guilford Press.